

Tweede Interuniversitaire Masterclass Cultuur en Religie: 'Charisma als onderzoekprobleem'

17-18 september 2013

Gent, Augustijnenklooster (Academiestraat 1), 17 september

Museum voor Schone Kunsten (Gent) en Faculteitszaal Letteren en Wijsbegeerte
(Blandijnberg 2), 18 september

Doelpubliek

Doctoraatsstudenten en postdoctorale onderzoekers

Opzet en formule

1. Opzet

Op 17 en 18 september 2012 stond het Ruusbroecgenootschap van de Universiteit Antwerpen in voor de organisatie van de eerste interuniversitaire masterclass 'Cultuur en religie', een initiatief dat zich richt op doctoraatsstudenten van wie het onderzoek zich richt op culturele, institutionele, en andere expressies van religie tijdens het Ancien Regime. Dit initiatief, onder leiding van een organiserend comité met ZAP-leden en postdocs van de UA, UGent en KULeuven, was een buitengewoon succes, met een veertigtal deelnemers uit ruim een dozijn onderzoeksteams van de drie universiteiten, en een zeer brede thematische en chronologische spreiding. Voor een deel kon dit succes voorzien worden. Aan de Vlaamse universiteiten wordt heel wat doctoraal onderzoek verricht naar religieuze aspecten van de middeleeuwse en vroegmoderne cultuur. Dit onderzoek gebeurt binnen verschillende disciplines, zoals cultuurgeschiedenis, literatuurgeschiedenis, kunstgeschiedenis, ideeëngeschiedenis, wetenschapsgeschiedenis en geschiedenis van de spiritualiteit. Elke universiteit heeft daarbij haar eigen

onderzoekstradities ontwikkeld, met eigen benaderingen en onderzoeksvragen. Hoewel het thema 'Cultuur en religie in de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd' vandaag dus het onderwerp is van vele lopende onderzoeksprojecten, bestond er tot voor kort geen overkoepelend, interuniversitair platform waarop de onderzoekers elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar in debat kunnen treden.

Als concept voor de studiedag hadden de organisatoren geopteerd voor een formule waarbij 'hervorming' als historisch vraagstuk centraal zou staan, zonder dat rekening werd gehouden met de vraag of dit thema prominent aanwezig was in de vraagstelling van de individuele onderzoeksprojecten. Tijdens de studiedag bleek dat de meeste deelnemers deze insteek als bijzonder verrijkend ervoeren. De presentaties, lectorsessies en discussies hadden niet enkel het voordeel dat de deelnemers kennismaakten met de mogelijkheden tot cross-disciplinair onderzoek, maar boden velen ook de kans hun eigen materiaal vanuit een nieuwe hoek te bekijken en zo tot nieuwe inzichten te komen. Daarmee heeft de masterclass in feite meer opgeleverd dan de organisatoren hadden verwacht, en werd de wenselijkheid van een jaarlijks terugkerend initiatief duidelijk.

2. Formule

De ervaring van de eerste masterclass heeft geleerd dat een tweedaagse, interdisciplinaire masterclass, waarop de junior en senior onderzoekers uit de drie Vlaamse instellingen elkaar ontmoeten en met elkaar in debat gaan, een haalbare formule is. Voor de tweede masterclass is het thema 'Charisma' geselecteerd. De relevantie van dit concept voor de studie van het religieuze fenomeen in het verleden staat sinds Max Weber buiten kijf. Bovendien heeft charisma in de loop van de afgelopen eeuw zich genesteld in de conceptuele toolbox van een brede waaier aan disciplines, zonder dat er echter veel cross-disciplinair debat heeft plaatsgevonden. De masterclass wil hieraan verhelpen door onderzoekers uit die uiteenlopende tradities met elkaar in debat te laten treden.

Om dit optimaal te laten verlopen is er gekozen voor de volgende formule:

- Twee keynote lezingen, waarvan één door een Vlaamse senior onderzoeker en één door een internationale expert. Op basis van twee theoretische teksten met betrekking tot charisma die door alle deelnemers voorbereid zal worden, zullen de keynote speakers ingaan op de specifieke uitdagingen die het concept charisma stelt

aan het hedendaagse onderzoek naar kerkelijke en religieuze fenomenen. Daarbij zullen de deelnemers geconfronteerd worden met een aantal 'key issues', centrale vraagstukken die worden meegenomen in de verdere presentaties en discussies.

- In de eerste groep sessies (drie in totaal) geven doctorandi uit twee verschillende disciplines gedurende een twintigtal minuten hun kijk op de relevantie voor, en toepassingen van het concept charisma in hun onderzoeksdomein. Daarbij maken ze ook de koppeling met hun eigen onderzoek. Op deze voorstellingen volgt een debat, gemodereerd door een senior researcher.
- In een tweede groep sessies (twee in totaal) becommentariëren twee junior en één senior researcher uit drie verschillende disciplines twee sleutelpublicaties uit het historisch onderzoek naar het verschijnsel charisma. De bedoeling is dat de commentaren polemisch zijn, en debat onder de andere aanwezigen - die de stukken op voorhand ter voorbereiding zullen ontvangen - aanmoedigen.
- Ten slotte is er een 'praktijksessie' voorzien, waarin kunsthistoricus Maxiliaan Martens het concept charisma belicht aan de hand van *De Aanbidding van het Lam Gods* door de gebroeders Van Eyck. Hiervoor is een excursie voorzien naar het MSK (Gent), waar het retabel momenteel gerestaureerd wordt. De bedoeling van deze sessie is uitdrukkelijk didactisch; in plaats van zijn uiteenzetting toe te lichten met foto's of een powerpoint-presentatie zal prof. Martens het onderzochte kunstwerk zelf kunnen gebruiken. De lesdag wordt m.a.w. om praktische redenen verplaatst naar een andere locatie.

De besluiten van de studiedag worden geformuleerd door één junior en één senior researcher, die elk vijftien minuten aan bod komen. Hierop volgt een gemodereerd debat.

Er zal naar gestreefd worden de actieve bijdragen zo evenwichtig mogelijk over de deelnemende disciplines en universiteiten te spreiden. Deze formule laat toe op korte tijd kennis te nemen van het actuele onderzoek dat aan de drie Vlaamse instellingen plaatsvindt. Daarnaast zal het mogelijk worden lacunes en opportuniteiten voor cross-disciplinaire samenwerking te onderscheiden, en die te remediëren dan wel te baat te nemen. Voor een gedetailleerd overzicht van het voorlopige programma: zie hieronder.

Om het interuniversitaire karakter van de masterclasses te garanderen, hebben de organisatoren geopteerd voor een beurtrol, waarbij de UGent in 2013 de organisatie van de tweede masterclass op zich zal nemen. Voor de masterclass van 2014 hebben de collega's van de KULeuven zich geëngageerd om de organisatie te behartigen. De bedoeling is dat deze beurtrol in de toekomst verdergezet wordt, zodat de masterclass 2016 en 2019 opnieuw aan de UGent zal plaatsvinden.

programma

17 september (Augustijnerklooster Gent)

08u30 Verwelkoming met koffie en thee

09u00 Inleiding: opzet masterclass charisma + uittekenen van historisch en theoretisch kader van de workshop + voorstelronde: Prof. dr. Steven Vanderputten (Geschiedenis UGent)

09u45 Keynote lezing door Prof. dr. Veerle Fraeters (Ruusbroecgenootschap UA)

11u00 Koffiepauze

11u15 **Sessie 1: Charisma in 3D: een multi-dimensionele benadering van het begrip**

Moderator: dr. Patricia Stoop (Ruusbroecgenootschap UA)

Charismatische hervormers of politieke marionetten? Charisma als verklaringsmodel voor de Lotharingse kloosterhervormingen (laat-Ottoonse, vroeg-Salische tijd)

Koen Vanheule (Geschiedenis UGent)

Het charisma van de auteur – succes verzekerd?

Renske Van Nie (Ruusbroecgenootschap UA)

Het charisma van de laat-middeleeuwse Jerusalembedvaart in 2-en 3D: heilige geografie op de Sacro Monte van San Vivaldo

Marianne Ritsema van Eck (Geschiedenis UvA)

12u45 Middagmaal

13u45 **Sessie 2: De constructie van charisma** (Bespreking en discussie van artikels)

Moderator: Prof. dr. Youri Desplenter (Nederlandse Literatuur UGent)

Artikel 1: M. Münster-Swendsen, "Medieval Virtuosity: Classroom Practice and the Transfer of Charismatic Power in Medieval Scholarly Culture c. 1000-1230", in: *Negotiating heritage. Memories of the Middle Ages*, M.B. Bruun e.a. ed., Turnhout, 2008, 43-64.

Bespreking en aanzet discussie door Jelle Lisson (Geschiedenis KULeuven)

Artikel 2: Hoofdstuk uit L. Jardin, *Erasmus, man of letters: the construction of charisma in print*, Princeton, 1993.

Bespreking en aanzet discussie door Jonas van Mulder (Ruusbroecgenootschap UA)

15u15 Koffiepauze

15u30 **Sessie 3: Charisma tussen Kerk en samenleving**

Moderator: Prof. dr. Veerle Fraeters (Ruusbroecgenootschap UA)

Middeleeuwse ideaalbeelden en hun invloed op charisma in de dagelijkse praktijk.

Xavier Baecke (Geschiedenis UGent)

Het charisma van een parochie. De Sint-Jacobsparochie te Gent op het einde van de 16^e eeuw.

Michal Bauwens (Geschiedenis UGent)

Van charismatische persoonlijkheid naar charismatisch geschrift? De handschriftelijke verspreiding van Hugo van St.-Victors Soliloquium de arrha animae in de middeleeuwse Nederlanden

Ine Kiekens (Nederlandse Literatuur UGent)

- 17u00 Koffiepauze
- 17u15 Keynote lezing door prof. Lutz Kaelber (University of Vermont)
- 18u45 Diner (sprekers en referenten)

18 september (MSK en Faculteitszaal Blandijn)

9u00 **Sessie 4: Charismatische verbeelding: Het Lam Gods**

(praktische sessie/excursie naar MSK)

Sprekers: Prof. dr. Maximiliaan Martens en dr. Annick Born (Kunstwetenschappen UGent)

12u30 middagmaal

13u30 **Sessie 5: Religieus charisma**

Moderator: Prof. dr. Brigitte Meijns (Geschiedenis KULeuven)

Charisma in de moderne devotie: Johannes Brinckerinck († 1419) als charismatische leider

Lisanne Vroomen (Ruusbroecgenootschap UA)

'Anti-charismatische' auteurs. Een literatuur-historisch perspectief op charisma

Marta Bigus (Nederlandse Literatuur UGent)

Charisma in elfde-eeuwse bishopsakten

Eveline Leclercq (Geschiedenis Université de Strasbourg)

15u00 Koffiepauze

15u15 **Sessie 6: Charisma als katalysator van devotionele praktijken** (Bespreking artikels)

Moderator: Prof. dr. Anne-Laure van Bruaene (Geschiedenis UGent)

Artikel 1: hoofdstuk uit: David Freedberg, *The Power of Images. Studies in the history and theory of response*.

Bespreking en aanzet discussie door Ruben Suykerbuyk (Geschiedenis UGent).

Artikel 2: hoofdstuk uit: Rachel Fulton, *From Judgment to Passion: Devotion to Christ and the Virgin Mary, 800-1200*. New York: Columbia University Press, 2002.

Bespreking en aanzet discussie door Helena Vanommeslaeghe (Geschiedenis UGent)

16u45 Discussie en besluit

Curriculum vitae Lutz Kaelber

Lutz Kaelber specializes in the sociology of collective memory and in the social theory of Max Weber. Having grown up in Germany, where he received graduate degrees in economics and sociology from the University of Mannheim, he received his PhD from Indiana University, Bloomington, working under the distinguished historical sociologist David Zaret. He is the author of *Schools of Asceticism: Ideology and Organization in Medieval Religious Communities* (Penn State Press, 1998), which was awarded the Best Book Award of the Sociology of Religion section of the American Sociological Association in 1999. He has translated and introduced Max Weber's *History of Commercial Partnerships in the Middle Ages* (Rowman and Littlefield, 2003), co-edited *The Protestant Ethic Turns 100: Essays on the Centenary of the Weber Thesis* (with William Swatos; Paradigm Publishers, 2005), and compiled several collections of teaching materials published by the American Sociological Association. Professor Kaelber's current research is on the collective memory of trauma and focuses on social Darwinism and the commemoration of Nazi medical crimes in Germany, Austria, Poland and the Czech Republic.

Organizerend comité

Prof. dr. Steven Vanderputten (Steven.Vanderputten@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Anne-Laure Van Bruaene (annelaure.vanbruaene@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Youri Desplenter (youri.desplenter@ugent.be) (UGent)

Drs. Koen Vanheule (koen.vanheule@ugent.be) (UGent)

Dra. Michal Bauwens (michal.bauwens@ugent.be) (UGent)

Wetenschappelijk comité

Prof. dr. Steven Vanderputten (Steven.Vanderputten@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Anne-Laure Van Bruaene (annelaure.vanbruaene@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Youri Desplenter (youri.desplenter@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Maximiliaan Martens (maximiliaan.martens@ugent.be) (UGent)

Prof. dr. Brigitte Meijns (brigitte.meijns@kuleuven.ac.be) (KULeuven)

Prof. dr. Veerle Fraeters (Veerle.Fraeters@ua.ac.be) (UA)

Prof. dr. Violet Soen (Violet.Soen@kuleuven.ac.be) (KULeuven)

Dr. Patricia Stoop (patricia.stoop@ua.ac.be) (UA)

Drs. Jonas Van Mulder (jonas.vanmulder@ua.ac.be) (UA)

Partners

1. Universiteit Gent

- Henri Pirenne Institute for Medieval Studies (<http://www.pirenne.ugent.be>).
- Centrum voor de Studie van Christelijke Tradities (<http://www.csct.ugent.be>)
- Institute for Early Modern History (i.s.m. Vrije Universiteit Brussel)
- Group for Early Modern Studies
- Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen
- Onderzoeksgroep Stadsgeschiedenis

2. Universiteit Antwerpen

- Ruusbroecgenootschap
- Centrum voor Cultuurfilosofie

- Centrum voor ethiek

3. Katholieke Universiteit Leuven

- Onderzoekseenheid Geschiedenis van Kerk en Theologie
- Onderzoeksgroep Geschiedenis : Middeleeuwen
- Onderzoeksgroep Geschiedenis : Nieuwe Tijd
- Kunstwetenschap

4. Verwante interuniversitaire onderzoekssamenwerkingsverbanden met ruimer profiel

- Conventus (FWO-WOG) (<http://www.conventus.ugent.be>) – coördinatie gebeurt vanuit Gent (verantwoordelijke: S. Vanderputten).
- Vlaamse Werkgroep Medievistiek (VWM)

Deelnemerslijst (sprekers, referenten, moderatoren)

Prof. dr. Steven Vanderputten	Universiteit Gent
Prof. dr. Maximiliaan Martens	Universiteit Gent
Prof. dr. Anne-Laure Van Bruaene	Universiteit Gent
Prof. dr. Youri Desplenter	Universiteit Gent
Prof. dr. Veerle Fraters	Universiteit Antwerpen
Prof. dr. Guido Marnef	Universiteit Antwerpen
Prof. dr. August den Hollander	Universiteit Antwerpen
Prof. dr. Brigitte Meijns	Katholieke Universiteit Leuven
Prof. dr. Wim François	Katholieke Universiteit Leuven
Prof. dr. Violet Soen	Katholieke Universiteit Leuven
Prof. dr. Lutz Kaelber	University of Vermont
Dr. Annick Born	Universiteit Gent
Dr. Patricia Stoop	Universiteit Antwerpen
Drs. Koen Vanheule	Universiteit Gent

Dra. Marta Bigus	Universiteit Gent
Drs. Xavier Baecke	Universiteit Gent
Dra. Michal Bauwens	Universiteit Gent
Drs. Ruben Suykerbuyk	Universiteit Gent
Dra. Ine Kiekens	Universiteit Gent
Dra. Helena Vanommeslaeghe	Universiteit Gent
Dra. Renske Van Nie	Universiteit Antwerpen
Drs. Jonas van Mulder	Universiteit Antwerpen
Dra. Lianne Vroomen	Universiteit Antwerpen
Drs. Jelle Lison	Katholieke Universiteit Leuven
Dra. Marianne Ritsema van Eck	Universiteit van Amsterdam
Dra. Eveline Leclercq	Université de Strasbourg